

Братасюк Марія Григорівна,
професор кафедри філософії Львівського
національного університету імені Івана
Франка, доктор філософських наук,
професор

ІНТЕГРАЛЬНЕ ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

1. Проблема правового реформування привернула увагу багатьох українських науковців. Зокрема, М.Терлюк та О. Ющик слушно наголошують, що «для забезпечення дії принципу верховенства права в Україні необхідно припинити хаотичне реформування різних суспільних та владних інститутів і визначити як пріоритет реформу законодавчого процесу, аби перетворити закони України на справжні джерела права як дієвий інструмент здійснення усіх інших реформ» [1, с. 24–25]. Науковець зазначає, що реформування законодавчого процесу неможливе без парламентської реформи, яка має ключове значення як вихідна ланка реалізації правової реформи. Загалом ця позиція слухна, заслуговує на увагу, проте реалізація її неможлива без глибинної реформи інтелектуального виміру в праві, найперше правового мислення. Реформи в праві розпочалися непродуктивно, із реформи правових інституцій. Зміни були поверховими, вони не могли в підсумку забезпечити якісні перетворення в українському правовому розвитку. Реформатори підійшли до проблеми реформування законницької, тобто, псевдоправової дійсності, будучи не підготовленими інтелектуально. Вони не готові були до глибинних змін, не усвідомлювали чи не хотіли усвідомити того, що якісно нова, демократична, правова Україна не може творитися на засадах збанкрутілого законницького мислення, його принципів та ідей, стереотипів та кодів, що обслуговували тоталітарну епоху. Основне завдання правової реформи – гуманізувати правову сферу, зробити реально українську людину центром правового життя, ствердити принцип верховенства права в усіх його проявах тощо. Це дуже складне завдання носить комплексний характер, оскільки вимагає засобів не лише правових, але й політичних, соціально-економічних, духовно-культурних, інтелектуальних. Необхідно змінювати докорінно світоглядні засади правового розвитку, формувати якісно інше, гуманістичне мислення, яке стане альтернативою законницькому догматичному розсудковому мисленню, і буде активним чинником побудови правового суспільства.

2. Законницьке, тобто, сформоване в межах легістської доктрини, мислення було ефективним знаряддям ствердження тоталітарного режиму в радянську епоху. «Задогматизоване, заземлене, обмежене емпіричністю, не динамічне мислення, трактуючи право (норму) як засіб, знаряддя з допомогою якого здійснюється регулювання суспільних відносин (і не більше) позбавлене ціннісного виміру, воно не здатне пов'язати право з такими цінностями як людина, творчість,

справедливість, любов, добро, краса, Бог тощо. Його не хвилює глибинна інтеріоризація норм (закону), йому достатньо зовнішньої законослухняності, формально-рольової поведінки», – слушно наголошується в науковій літературі [2, с.11–114]. Гуманістична реальність, а такою є реальність *правова*, не може постати як наслідок такого мислення. Воно не може бути чинником ствердження демократичних цінностей. Не випадково, західноєвропейські народи відмовилися від такого стилю мислення після Другої світової війни, здійснили глибинні світоглядні трансформації, відродивши природно-правову традицію, сформували і нині послуговуються правовим мисленням, орієнтованим найперше на загальнолюдські цінності.

3. Нині актуальною також є проблема формування так званого критичного мислення, яке має критично ставитися до дійсності, тобто, основне його завдання бачити недоліки і виправляти їх. Критичність як характеристика мислення має бути властива і мисленню правовому. Критичність необхідна законодавцю, щоб вийти на оптимальний варіант закону, судді, щоб оцінити закон чи норму на відповідність верховенству права і знайти справедливе вирішення справи, слідчому для об'єктивного розслідування справи тощо. При всьому позитиві цього типу мислення, воно може бути частковим, фрагментарним. Таке мислення формувала класична наука, воно «...ділило світ на фрагменти, частини, і не здатне було на сприйняття його як єдиного, цілісного, де частини його взаємопов'язані і взаємопроникні тощо. Наслідком такого мислення постав розірваний світ, фрагментизований, не цілісний» [2, с. 11–114].

Правове мислення, навіть критичне, може бути також частковим, бачити недоліки фрагментів правового світу, «імперії права» (Р.Дворкін), але не мислити цю правову матерію як цілісність, не бачити взаємозв'язку між її елементами, а це може мати дуже негативні наслідки для суспільства. Напр., тривалий час євроінтеграція в праві мислилася нашими правознавцями як адаптація національного законодавства до законодавства європейського. При цьому не було розуміння того, що законодавство – це лише один фрагмент правової реальності, яка є цілісністю, де всі фрагменти взаємопов'язані. Якщо вже інтегруватися, то цілком, всією цілісністю, розпочинаючи це зі зміни світоглядно-філософських засад, якості мислення, глибинної інтелектуальної трансформації.

4. В Ювілейній доповіді Римського клубу було наголошено, що нині на часі проблема формування цілісного, тобто, інтегрального мислення в усіх сферах життя і в правовій також. Не можна творити демократичне суспільство, використовуючи мислення, в якому людина відірвана від права, «буква закону» – від загальнолюдських цінностей, в якому «дух права» розходиться із «буквою закону», мислення, в якому право може бути підмінено насильством, в якому фрагменти правового буття настільки роз'єднані, що можуть співіснувати, не перетинаючись, що є нонсенсом, тощо.

Правове мислення, чи інтелект не вичерпується раціональністю. «Чистого» чуття права, що було б вільним від правового мислення, взагалі не існує [3]. В правовій сфері має працювати і емоційний інтелект, ера суто абстрактних раціональних форм мислення, здається, себе вичерпала.

Цілісне правове мислення має бути відповідальним і турботливим. Воно має виростати із живого правового буття і зумовлюватися всією повнотою людського буття. Воно має бути передбачливим. Його найперша турбота – це *передбачення наслідків* прийняття рішень суб'єктами права по різних напрямках. Не можемо не підтримати позицію, відповідно до якої логіки, вищої від логіки буття, для цілісного правового мислення бути не може. Мислення, для якого логіка життя є другорядною, а життя має бути препаративним відповідно до абстрактно-формальних схем, рано чи пізно збанкрутує. Найгірше в цьому плані те, що наслідки від цього можуть бути аж надто відчутними для нас всіх.

Список використаних джерел

1. Терлюк М., О. Ющик. До проблеми якості закону України як джерела права. Право України. 2017. № 6. С. 17–26.
2. Братасюк М.Г. Цілісне правове мислення як чинник сучасного правового розвитку. М-ли міжнар.наук. конф. «Правова держава: історія, становлення та перспективи побудови в суч. Україні» (Ужгород, 14–15 лютого 2020). Видавничий дім «Гельветика», 2020. 120 с. С. 111–114.
3. Причепій Є.М., Чекаль А.М. та ін.. Філософія. К., 2001. С. 350–411.

Бригінець Олександр Олексійович,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, доктор
юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ СТОСОВНО КАТЕГОРІЇ «БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ»

Виникнення проблеми безпеки пов'язане з першими спробами держави оцінити загрози навколишнього світу. Зазначимо, що категорія «безпека» містить у собі не абсолютне, а тільки відносне і смислове значення, яке вона набуває лише у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою функціонування. Вона об'єктивно носить конкретно історичний характер і тісно пов'язана з усіма формами і напрямками взаємодії в системі правовідносин. Тому протягом людської історії поняття «безпека» розвивалося, набувало нового змісту. Прикладом важливості терміна «безпека» виступає відома піраміда Маслоу, що визначає безпеку як основоположну категорію, за